

શ્રી વીતરાગાય નમઃ

આઠ યોગ-દષ્ટિની સજ્ઞાય.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૩૧૮- કિંમત

ગ્રંથનામ ૨૭.૬ ઓ ગી.ટ્રેસિંગી રુખડા

વર્ગિક ૬-૧૪

શ્રી વીતરાગાય નમઃ

આઠ યોગ—દષ્ટિની સજ્ઞાય.

પ્રકાશક: —

અ. ગોવર્ધનદાસજી. B. A.,

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આશ્રમ.

અગામી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
સામલવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઇટ-સાઇ
૨૨૩૧૬

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૬ — વ્રત ૪૦૦. — સને ૧૯૪૦

મુદ્રક:—

જાની ગોવિંદલાલ મોહનલાલ

શ્રી કીશા પ્રિન્ટરી,

રતનપોળ-અમદાવાદ.

શ્રીમદ્દશાવિજયજી ઉપાધ્યાય કૃત
આઠ યોગ-દૃષ્ટિની સજ્જાય.

તાળ પહેલી

પ્રથમ મિત્રા દૃષ્ટિ-વિચાર.

ચતુર સનેહી મોહના-એ દેશા.

શિવ સુખ કારણ ઉપદેશી, યોગતાળી અઠ દિક્કીરે;
તે ગુણ થુણી જિનવીરનો, કરશું ધર્મની પુઠ્ઠીરે.

વીરજિનેસર દેશનાં ૧

સઘન અઘન દિનરયણિમાં, બાલવિકલ્પને અનેરાંરે;
અર્થ જુએ જેમ જુગ્ગુઆ, તેમ ઓઘ નજરના ફેરાંરે.

વીં ૨

દર્શન જે થયાં જુજુઆં, તે ઓઘ નજરને ફેરેરે;
લેદ ધિરાદિક દૃષ્ટિમાં, સમક્રિત દૃષ્ટિને હેરેરે.

વીં ૩

દર્શન સકલના નય થકે, આપ રહે નિજ ભાવેરે;
હિત કરી જનને સંજીવની, ચારો તેહ ચરાવેરે.

વીં ૪

દૃષ્ટિ ધિરાદિક ચારમાં, મુગતિ પ્રયાણ ન ભાજેરે;
રયણિ શયન જેમ શ્રમહરે, સુરનર સુખ તેમ છાજેરે.

વીં ૫

એહ પ્રસંગથી મેં કહ્યું, પ્રથમ દૃષ્ટિ હવે કહીએ રે;

જિહાં મિત્રા તિહાં બોધજે, તે તૃણ અગનિસો લહીએરે.

વી૦ ૬

મત પાણી ચમ મહાં સંપજં, એદ નહીં શુભ કાજેરે;
દ્વેષ નહીં વળી અવરશું, એહ ગુણ અંગ વિરાજેરે.

વી૦ ૭

યોગનાં બીજ મહાં ગ્રહે, જિનવર શુદ્ધ પ્રણામોરે;
ભાવાચારજ સેવના, ભવ ઉદ્દેગસુઠામોરે.

વી૦ ૮

દ્રવ્ય અભિગ્રહ પાળવા, ઔષધ પ્રમુખને દાનેરે;
આદર આગમ આસરી, લિખનાદિક બહુમાનેરે.

વી૦ ૯

લેખન પૂજન આપવું, શ્રુત વાચના ઉદ્ધારોરે;
ભાવ વિસ્તાર સજ્જાયથી, ચિંતન ભાવન ચાહોરે.

વી૦ ૧૦

બીજ કથા ભલી સાંભળી, રોમાંચિત હુવે દેહરે;
એહ અવંચક યોગથી, લહીએ ધરમ સનેહરે.

વી૦ ૧૧

સદ્ગુરુ યોગે વંદન ક્રિયા, તેહથી ક્ષણ હોય જોહોરે,
યોગ ક્રિયા ક્ષણ ભેદથી, ત્રિવિધ અવંચક એહોરે.

વી૦ ૧૨

ચાહે ચક્રાર તે ચંદ્રને, મધુકર માલતી ભોગીરે;
તેમ ભવિ સહજગુણે હોયે, ઉત્તમ નિમિત્ત સંયોગીરે.

વી૦ ૧૩

એહ અવગ્રહ યોગ તે, પ્રગટે ચરમાવર્તેરે,
સાધુને સિદ્ધ દશાસનું, બીજનું ચિત્ત પ્રવર્તેરે.

વિ૦ ૧૪

કરણ અપૂર્વના નિકટથી, જે પહોંચું ગુણ ઠાણુંરે;
મુખ્યપણે તે ઈહાં હોયે, સુયશ વિલાસનું ટાણુંરે.

વી૦ ૧૫

હાળ બીજ.

બીજ તારા દ્રષ્ટિ-વિચાર.

મનમોહન મેરે-એ દેશી.

દર્શન તારા દ્રષ્ટિમાં, મનમોહન મેરે;

ગોમય અગ્નિ સમાન; મ૦

શૌચ સંતોષને તપ ભદ્રું, મ૦

સઝઝાય ઇશ્વર ધ્યાન. મ૦

નિયમ પંચ ઈહાં સંપન્ને, મ૦

નહીં કિરિયા ઉદ્દેગ; મ૦

જિજ્ઞાસા ગુણુતરવની, મ૦

પણ નહિ નિજ હઠ ટેગ. મ૦ ૨

એહ દ્રષ્ટિ હોય વરતતાં, મં
 યોગકથા બહુ પ્રેમ; મં
 અનુચિત તેહ ન આચરે, મં
 વાળ્યો વળે જેમ હેમ. મં ૩
 વિનય અધિક ગુણીના કરે, મં
 દેખે નિજગુણ હાણ; મં
 ત્રાસ ધરે ભવભય થકી, મં
 ભવ માને દુઃખ બાણ. મં ૪
 શાસ્ત્ર ઘણાં મતિ થોડલી, મં
 શિષ્ટ કંઠે તે પ્રમાણ; મં
 સુયશ લંઠે એ ભાવથી, મં
 ન કરે જુઠું ઉદ્દાણ. મં ૫

તાળ ત્રીજી.

ત્રીજી બલા દ્રષ્ટિ-વિચાર.

પ્રથમ ગોવાલ તણે ભવે જરે. એ દેશી.

ત્રીજી દ્રષ્ટિ બલા કહીજી, કાષ્ટ અગ્નિ સમબોધ;
 ક્ષેપ નહીં આસન સધેજી, શ્રવણ સમીહા શોધરે.

જિનજી, ધનધન તુજ ઉપદેશ. ૧
 તરણ સુખી સ્ત્રી પરિવર્યોજી, જેમ ચાહે સુરગીત;
 સાંભળવા તેમ તત્ત્વનેજી, એ દ્રષ્ટિ સુવિનીતરે.

જિં ૨

સરી એ બોધ પ્રવાહનીજ, એ વિણ શ્રુત થલકૃપ;¹
શ્રવણ સમીહા તે કિસીજ, શયિત સુણે જેમ ભૂપરે.

જિં ૩

મન રીઝે તન ઉદ્ધરેજ, રીઝે બુઝે એક તાન;
તે મન્દ્રા વિણ ગુણકથાજ, બહેરા આગલ ગાનરે.

જિં ૪

વિધન મ્હાં પ્રાયે નહીંજ, ધર્મ હેતુમાં કોય;
અનાચાર પરિહારથીજ, સુયશ મહોદય હોયરે.

જિં ૫

દાળ ચાથી.

ચાથી દીપ્તા દૃષ્ટિ-વિચાર.

ઝાંઝરીઆ મુનિવર ધનધન તુમ અવતાર. એ દેશી.

યોગ દૃષ્ટિ ચાથી કહીજ, દીપ્તા તિહાં ન ઉત્થાન;
પ્રાણાયામ તે ભાવથીજ, દીપ પ્રભાસમ જ્ઞાન.

મનમોહન જિનજ મીઠી તાહરી વાણુ. ૧

બાહ્ય ભાવ રેચક મ્હાંજ, પૂરક અંતર ભાવ;
કુંભક ચિરતા ગુણે કરીજ, પ્રાણાયામ સ્વભાવ.

મન ૦ ૨

ધર્મ અર્થે મ્હાં પ્રાણુનેજ, છાંડે પણ નહીં ધર્મ;
પ્રાણુ અર્થે સં.ટ પડેજ, જુઓ એ દૃષ્ટિનો મર્મ.

મન ૦ ૩

તત્ત્વ શ્રવણ મધુરોદકેણ, ઇહાં હોયે બીજ-પ્રરોહ;
ખાર ઉદક રામ ભવ ત્યજેણ, ગુરુભક્તિ અદ્રોહ.

મન૦ ૪

સૂક્ષ્મબોધ તો પણ ઇહાંણ, સમક્ષિવિણ નવિહોય;
વેદ્ય સંવેદ્ય પદે કહ્યોણ, તે ન અવેદ્ય જોય.

મન૦ ૫

વેદ્ય બંધ શિવ હેતુ છેણ, સંવેદન તસ નાણ;
નય નિદેષે અતિ ભલુંણ, વેદ્ય સંવેદ્ય પ્રમાણ.

મન૦ ૬

તે પદ ગ્રંથી વિભેદથીણ, છેહલી પાપ-પ્રવૃત્તિ;
તમલોહપદ ધૃતિ સમીણ, તિહાં હોય અંતે નિવૃત્તિ.

મન૦ ૭

એહ થકી વિપરીત છેણ, પદ તે અવેદ્ય સંવેદ્ય;
ભવાભિનંદી જીવનેણ, તે હોય વજ્ર અભેદ્ય.

મન૦ ૮

લોભી કૃપણ દયામણેણ, માયી મચ્છર ઠાણ;
ભવાભિનંદી ભય ભર્યોણ, અફલ આરંભ અયાણ.

મન૦ ૯

એવા અવગુણવંતનુંણ, પદ જે અવેદ્ય કઠોર;
સાધુ સંગ આગમતણેણ, તે જીત્યો ધુરંધોર.

મન૦ ૧૦

તે જિતે સહજં ટળેજી, વિષમ કૃતકં પ્રકાર;
હર નિકટ હાથી હણેજી, જેમ એ બહર વિચાર.

મન૦ ૧૧

હું પામ્યો સંશય નહીંજી, મૂરખ કરે એ વિચાર;
આગમુચ્ચા ગુરુ શિષ્યનાંજી, તે તો વચન પ્રકાર.

મન૦ ૧૨

ધીજં તે પતિઆવવુંજી, આપ-મતે અનુમાન;
આગમને અનુમાનથીજી, સાચું લહે સુજ્ઞાન.

મન૦ ૧૩

નહીં સર્વેજી જીજીઆજી, તેહના જે વળી દાસ;
ભક્તિ દેવની પણ કહીજી, ચિત્ર અચિત્ર પ્રકાશ.

મન૦ ૧૪

દેવ સંસારી અનેક છેજી, તેહની ભક્તિ વિચિત્ર;
એક રાગ પર દેખથીજી, એક મુક્તિની અચિત્ર.

મન૦ ૧૫

ઇન્દ્રિયાર્થગત બુદ્ધિ છેજી, જ્ઞાન છે આગમ હેત;
અસંમોહ શુભ કૃતિ ગુણેજી, તેણે કલ્પ સેદ સંકેત.

મન૦ ૧૬

આદર ક્રિયા-રતિ ઘણીજી, વિધન ટળે મિલે લચ્છિ;
જિજ્ઞાસા બુદ્ધ સેવનાજી, શુભકૃતિ ચિત્ત પ્રત્યચ્છિ.

મન૦ ૧૭

બુદ્ધિ ક્રિયા ભવફલ દીઝેજી, જ્ઞાનક્રિયા શિવ ચંગ;
અસંમોહ કિરિયા દીઝેજી, શીઘ્ર મુગતિફલ ચંગ.

મન૦ ૧૮

પુદ્ગલ રચના કારમીજી, તિહાં જસ ચિત્ત ન લીન;
એક માર્ગ તે શિવ તણેજી, ભેદ લહે જગદીન.

મન૦ ૧૯

શિષ્ય ભણી જિન દેશનાજી, કહે જન પરિણુતિ ભિન્ન;
કહે મુનિની નય દેશનાજી, પરમાર્થથી અભિન્ન.

મન૦ ૨૦

શબ્દ ભેદ ઝગડા કિર્યેજી, પરમારથ જો એક;
કહો ગંગા કહો સુર નદીજી, વસ્તુ ફરે નહીં છંક.

મન૦ ૨૧

ધર્મ ક્ષમાદિક પણ મટેજી, પ્રગટે ધર્મ સન્યાસ;
તો ઝગડા મોટા તણેજી, મુનિને ક્વણુ અભ્યાસ.

મન૦ ૨૨

અભિનિવેશ સધળો ત્યજીજી, ચાર લહી જેણે દષ્ટિ;
તે લેશે હવે પંચમીજી, સુયશ અમૃત ધનવૃષ્ટિ.

મન૦ ૨૩

હાળ પાંચમી.

પાંચમી સ્થિરા દષ્ટિ-વિચાર.

ધન ધન સંપ્રતિ સાચો રાજ-એ દેશી.

દષ્ટિ ચિરામાંહે દર્શન નિત્યે, રત્નપ્રભા સમ જાણો રે;
 બ્રાંતિ નહિ વળી બોધ તે સૂક્ષ્મ, પ્રત્યાહાર
 વળાણો રે. ૧

એ ગુણ વીરતાણો ન વિસારું, સંભારું દિનરાતરે;
 પશુ ટાલી સુરૂપ કરે જે, સમક્ષિતને અવદાતરે.
 એ ગુણુ ૨

બાલ ધ્રુવ ધર લીલા સરખી, ભવ ચેષ્ટા ઇહાં ભાસરે;
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ સર્વ ઘટમાં પેસે, અષ્ટ મહા સિદ્ધિ પાસરે.
 એ ૩

વિષય વિકારે ન ઈન્દ્રિય જોડે. તે ઇહાં પ્રત્યાહારારે;
 કેવળ જ્યોતિ તે તત્ત્વ પ્રકાશે, શેષ ઉપાય અસારારે.
 એ ૪

શીતળ અંદનથી પણ ઉપન્યો, અગ્નિ દાંહે જેમ વનનરે;
 ધર્મ-જનિત પણ ભોગ ઇહાં તેમ, લાગે અનિષ્ટ તે મનનરે.
 એ ૫

અંશે હોય ઇહાં અવિનાશી, પુદ્ગલ જલ તમાસીરે;
 ચિદાનંદ ધન સુયશ વિલાસી, કેમ હોય જગનો આસીરે ?
 એ ૬

હાળ છટ્ટી.

છટ્ટી કાંતા દષ્ટિ-વિચર.

ભોલીડા હંસારે વિષય ન રાચીએ-એ દેશી.

અવ્યપલ રોગરહિત નિપ્પુર નહિ,
 અદ્વય હોય દોય નીતિ;
 ગંધ તે સારોરે કાન્તિ પ્રસન્નતા,
 સુસ્વર પ્રથમ^૧ પ્રવૃત્તિ.
 ધન ધન શાસન શ્રી જિનવરનાયું. ૧
 ધીર પ્રભાવીરે આગલે યોગશ્રી,
 મિત્રાદિક યુત ચિત્ત;
 લાભ દંપનોરે દંદ અધ્યાપ્યતા,
 જન પ્રિયતા હોય નિત્ય. ધન૦ ૨
 નાશ દોષનોરે તૃપ્તિ પરમ લહે,
 સમતા ઉચિત સંયોગ;
 નાશ વૈરનોરે બુદ્ધિ શતંભરા,^૨
 એ નિષ્પત્તહ યોગ. ધન૦ ૩
 ચિન્હ યોગનાંરે જે પરગ્રંથમાં,
 યોગાચાર્ય દિક્ક;
 પંચમ દૃષ્ટિ થકી સવિ જોડીએ,
 એહવા તેહ ગરિક્ક. ધન૦ ૪
 છઠ્ઠિ દિક્કિરે હવે કાંતા કહું,
 તિહાં તારાભ-પ્રકાશ,

તત્ત્વ મીમાંસારે દ્રઢ હોયે ધારણા,
 નહીં અન્ય શ્રુત વાસ. ધન૦ ૫
 મન મહિલાનુંરે વાહલા ઉપરે;
 ખીન્તં કામ કરંત;
 તેમ શ્રુતધર્મેરે મન દ્રઢ ધરે,
 જ્ઞાના ક્ષેપ કવંત. ધન૦ ૬
 અહિંસે જ્ઞાનેરે વિધન-નિવારણે,
 ભોગ નહિ ભવહિત;
 નવિ ગુણ દોષ ન વિષય સ્વરૂપથી,
 મન ગુણ અવગુણ ખેત. ધન૦ ૭
 માયા પાણીરે જાણી તેહને,
 લંઘી જાય અડોલ;
 સાચું જાણીરે તે ખીન્તા રહે,
 ન ચલે ડામાડોલ. ધન૦ ૮
 ભોગ તત્ત્વનેરે એમ ભય નવિ ટળે,
 જુઠા જાણેરે ભોગ;
 તે એ દ્રષ્ટિરે ભવ સાયર તરે,
 લહે વળી સુયશ સંયોગ. ધન૦ ૯

ઢાળ સાતમી.

સાતમી પ્રભા દ્રષ્ટિ-વિચાર.

એ જિહી દિહાં રાખા. એ દેશી.

અર્ક પ્રભાસમ યોધપ્રભામાં, ધ્યાન પ્રિયા એ દિહી;
તત્ત્વ તણી પ્રતિપત્તિ ઇહાંવળી, રોગ નહીં સુખ પુઠીરે.

ભવિકા વીર વચન ચિત્ત ધરીએ ૧
સઘર્મ પરવશ તે હુઃખ લક્ષણ, નિજવશ તે સુખ લાડીએ;
એ દષ્ટે આતમ ગુણ પ્રગટે, કહો સુખ તે કુણ કાડીએરે ?
ભ૦ ૨

નાગરસુખ પામર નવિ જાણે, વદ્ધલ સુખ ન કુમારી;
અનુભવ વિણ તેમ ધ્યાનતાણું સુખ, કોણ જાણે
નરનારીરે. ? ભ૦ ૩

એહ દષ્ટિમાં નિર્મળ યોધે, ધ્યાન સદા હોય સાચું;
હ્રપણ રહિત નિરંતર જ્યોતિ, રત્ન તે હીપે જાયુંરે.
ભ૦ ૪

વિષભાગક્ષય, શાંતવાહિતા, શિવમારગ ધ્રુવનામ;
કંઠે અસંગ ક્રિયા ઇહાં યોગી, વિમલ સુવશ પરિણામ.
ભ૦ ૫

હાળ આઠમી.

આઠમી પરાદષ્ટિ-વિચાર.

તુજ સાથે નહિ બોલું મારા વહાલા-એ દેશી.

દષ્ટિ આઠમી સાર સમાધિ, નામ પરા તસ જાણુંજી,
આપ સ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ, શશિસમ યોધ વખાણુંજી;

નિરતિચાર પદ એહમાં યોગી, કહિયે નહીં
અતિચારીજી,
આરોહિ આરુઢે ગિરિને, તેમ એહની ગતિ ન્યારીજી.

૧

અંદન ગંધ સમાન ક્ષમા ઈહાં, વાસકને^૧ ન ગવેપેજી,
આસંગે વર્જિત વળી એહમાં, કિરિયા નિજગુણ લેખેજી;
શિક્ષાથી જેમ રતન નિયોજન, દષ્ટિ લિપ્ત તેમ એહાજી,
તાસ નિયોગે કરણ અપૂરવ, લાંહે મુનિ કેવલ-ગેહાજી.

૨

ક્ષીણ દોષ સર્વસ્ર મહામુનિ, સર્વ લખિધ ફલ-ભોગીજી,
પર ઉપગાર કરી શિવસુખ તે, પામે યોગ અયોગીજી;
સર્વ શત્રુ ક્ષયસર્વ વ્યાધિલય, પૂરણ સર્વ સમીકાજી^૨,
સર્વ અરથ યોગે સુખ તેહથી, અનંતગુણ નિરીહાજી.

૩

ઉપસંહાર.

એ અડદિઠી કહી સંશ્લેષે, યોગ શાસ્ત્ર સંકેતેજી,
કુલ યોગીને પ્રવૃત્તચક્ર જે, તેહ તણે હિત હેતેજી;
યોગી કુલે જાયા તસ ધર્મે, અનુગત તે કુલયોગીજી,
અદ્વેષી ગુરુ-દેવ-દ્વિજ-પ્રિય, દયાવંત ઉપયોગીજી.

૪

શુદ્ધપાદિક (અડ)ગુણ સંપૂર્ણ, પ્રવૃત્ત ચક્ર તે કહિયેજી,
યમદ્વય લાભી પરદુગ અર્થે, આઘ અવંચક કહિયેજી;
ચાર અહિસાદિક યમ ઇચ્છા, પ્રવૃત્તિ ચિરસિદ્ધિનામેજી,
શુદ્ધ રૂચે પાદ્યે અતિચારહ, ટાલે કૃપા પરિણામેજી.

૫

કુલયોગી ને પ્રવૃત્તચક્રને, શ્રવણ શુદ્ધિ પદ્મપાતજી,
યોગદષ્ટિ ગ્રંથે હિત હોવે, તેણે કહિ એ વાતજી;
શુદ્ધ ભાવને સૂનિ કિરિયા, બેહુમાં અંતર કેતોજી,
જલહલતો સૂરજ ને બનૂંઓ, તાસ તેજમાં તેતોજી.

૬

ગુહ્ય ભાવ એ તેહને કહિએ, જેહસું અંતર ભાંજેજી,
જેહસું ચિત્ત પટંતર હોવે, તેહશું ગુહ્ય ન છાજેજી;
યોગ્ય અયોગ્ય વિભાગ અલહતો, કરશે મોટી વાંતાજી,
ખમશે તે પંડિત પરપદમાં, મુષ્ટિપ્રહારને લાતોજી.

૭

સભાત્રણ શ્રોતાગુણ અવગુણ, નંદી સૂત્રે દિસેજી,
તે જાણી એ ગ્રંથ યોગ્યને, દેજો સુગુણ જગીશેજી;
લોક પૂરજો નિજનિજ ઇચ્છા, યોગભાવ ગુણરચણેજી,
શ્રીનયવિજય વિબુધ પય સેવક, વાચક યશને વચણેજી.

૮

— દષ્ટિ સમાપ્ત. —

